

ԵՌՌՌՌՍ

Օ Ր Ա Գ Ի Ր Ը Ն Տ Ա Ն Ե Կ Ա Ն

Թ Ի Ի 10.

1858

Ս. ՀԱՏՈՐ

ՄԵԼՈՒՆԻ ԴԱՏԱԳԱՐՑԵԼԻՔ

Երեկին մէջ խոր լուծիւն մը տիրեց: Միմիկնկ այլայլած ներս մտաւ. իր պղնձագոյն երեսը բոլորովին դունատած էր:

— Մեր բնակարանին կողմանէ ահագին բոցեր երկինք կը բարձրանան, գոչեց պատանին անդադար հեւալով:

Ի՞նչո՞ր ընկերութիւնն անմիջապէս ոտք ելաւ եւ պատշգամբ վազեց, նոյն միջոցին Օվէսդայն ցած ձայնով Սիմիկնկին ձեռքէն բռնեց եւ ըսաւ. քեզի ըսելու խօսք մ'ունիմ:

Պատանին ամենեւին կասկած մը չունենալով՝ տանտիրոջ հետ դէպ ի տան մօտ գտնուող մուկ համբարանոցը սկսաւ երթալ. բայց ճամբան իր սուր աչուրներն Օվէսդայնին ձեռքը փայլող դաշոյն մը նշմարեցին: Անմիջապէս իմացաւ ոճրագործին խորհուրդն, եւ կապիկ մը ճարտարութեամբ Հոլանտացոյն քովէն պրծելով՝ գիշերուան ստուերին մէջ աներեւոյթ եղաւ:

Պատշգամբ գտնուողներուն զարհուրանքն եւ անձկութիւնը վերջին աստիճանի հասած էր. կրակը փոթորիկն սաստկութենէն հովահարելով՝ աւելի եւս կը բորբոքէր. բոցերը բնակարանին ամէն կողմը տարածուած էին եւ ամէն պատուհաններէն դուրս կ'ելլէին. իրենց ծայրը բարձրաբերձ արմաւենիներուն գագաթը կը հասնէին. գերաններուն շառաչելը, յարկին շաչին եւ վար ինկող կլմիտոններուն ու պատերուն ահագին որոտումն յայտնի կը լսուէր: Տավիտսոն ուզեց կրակին տեղն երթալ եւ գոնէ իր կարասիներուն մէկ մասը բոցերուն մէջէն ազատել, բայց իր երկու գուստոններն արտասուօք իրեն փաթ-

թուելով՝ զինքն արգելեցին որ իր անձը վտանգի մէջ չձգէ. նոյնպէս Աւրորա եւ Օվէսդայն տիկինն իրենց աղաչանքովը զանիկայ իր խորհրդէն ետ կեցուցին: Ազնուական տանտիկինն իր գերիները փութով կրակին տեղը խրկեց որպէս զի Տավիտսոնին գերիներուն հետ զանիկայ մարելու աշխատին:

Աս միջոցիս Օվէսդայն տխուր դէմքով տան սրահին մէջ կը պտըտէր, այնպէս ցուցնելով թէ պատահած դժբախտութեան վրայ կը ցաւի. սակայն իր տխրութեան պատճառն ուրիշ բան էր. իր Սիմիկնկին դէմ՝ ըրած սպանութեան փորձին չյաջողելն եւ պատանւոյն իր ձեռքէն փախչելը՝ զինքը մեծ հոգի մէջ ձգած էր, որուն ունենալու հետեւութիւնը կրնար դուրաւ գուշակել:

— Միւրեղն բարեկամներս, ըսաւ Օվէսդայն տիկինն իր հիւրերուն, կ'աղաչեմ՝ ձեր ցաւն ու կսկիծը չափաւորեցէք. անշուշտ ամէն բան կրակին զոհ եղած է. ասկէ զատ մինչեւ որ նոր բնակարան մ'ունենանք իմ տունս ձեր բնակութեան տեղը պիտ'որ ըլլայ:

— Ստուգիւ, կրկնեց իր այրն, որ աս միջոցին Պանդամէն իրեն տրուած հրամանները յիշելով՝ անոնց կատարման համար ընկերութենէն հեռանալու առիթ մը կը փնտռէր, շուտ մ'երթամ ամէն կարգադրութիւններն ընեմ եւ ձեզի բնակութեան խցեր պատրաստել տամ: Աս ըսելով՝ փութով անկէ հեռացաւ:

Տավիտսոնին գերիներէն մէկը՝ կասկածելի դէմքով Մալայեցի մը, նոյն ժամանակն իր տիրոջը մօտենալով՝ Տէր, ըսաւ, կրակն որիպիսի համբարանոցէն ելաւ: Գերիներէն մէկուն անզգուշութիւնն որ որիպիսի կապոցներուն վրայ ծուխ քաշելով պառկած եւ քուն մտած էր, աս դժբախտութեան պատճառն է: Քու ամէն գերիներդ հրդեհը մարելու ժամանակ վստահ ցան եւ մեծ մասը խղբուեցաւ, միայն ես գրեթէ հրաշքով կրցայ ազատիլ: Բայց եթէ կը հրամայես նորէն ետ կը դառնամ եւ բոցերու մէջ իմ գլուխս ծառայակիցներուս վիճակին մասնակից կ'ըլլամ:

Աս խօսքն այնպիսի շարժած ձայնով մ'ըսաւ որ Տավիտսոն բոլորովին խաբուեցաւ եւ անոր ձեռքէն բռնելով՝ Հոս կեցիր, խեղճ պատանի, ըսաւ իրեն. շատ ուրախ եմ որ վտանգէն ազատ ես:

Լս խօսքն ըսելու ժամանակ տան ամբողջ յարկը սաստիկ շառաչմամբ վար ինկաւ. ահագին բոց մը մինչեւ ամպերը բարձրացաւ եւ անկէ ետքը թանձրամած խաւարը նորէն տիրեց: Օվէսդայնին տունն ողբոց ու տխրութեան ձայներ սկսաւ ըսել: Աւգոստա եւ Մարիա լալէն չէին դադրեր, թէպէտ եւ Օվէսդայն տիկինը մեծ ջանք կ'ընէր զանոնք մխիթարելու:

Սակայն դժբախտութեանց վարժած կոմսուհին Աւրորա, աս դժբախտութիւնն ալ հաստատութեամբ տարաւ. մանաւանդ որ ուրիշ աւելի մեծամեծ խորհուրդներ ու հոգեր իր միտքը գրաւած էին:

— Սիւրբուշ գեռ չերեւար, կ'ըսէր ինքն իրեն. նոյն փոթորիկն որ անոր հոս գալը կ'արգելու, աս հրդեհին պատճառ եղաւ: Իս ստուգիւ ցաւալի անձ մըն եմ, վասն զի ուր որ ոտքս կը կոխեմ դժբախտութիւն մը կը բերեմ: Անկէ ետքն սկսաւ իր բարեկամներէն հեռու կենալ, իրերէ թէ փոխադրական ախտէ մը բռնուած ըլլար, եւ նոյն ախտն անոնց ալ հաղորդելէն զգուշանար:

Տափտոսն քիչ մը ժամանակ ետքը նորէն իր ցաւերէն սթափեցաւ եւ իր դուստրներուն քանի մը մխիթարական ու քաջալերիչ խօսքեր խօսելէն ետքն, Օվէսդայնին դառնալով՝ Սիրելի դրացիս, ըսաւ անոր, աս խեղճ տղոց անկողին մը պատրաստել տուիք:

— Լ'նկողին մը, պատասխանեց նենդամիտ տանուտէրն՝ որ արդէն աս հարցման կը սպասէր. իմ բոլոր տունս ձեզի համար պատրաստ է. հիւրանոցին մէջ ձեզի ամէն հարկաւոր եղած բաները պատրաստուած են. կրնանք հոն իրերէ ձեր տան մէջ բնակիլ որչափ որ կ'ուզէք: Օվէսդայն տիկինն երեք օտարական տիկնայքն իրենց ննջարանը տարաւ. նախ Աւրորա կոմսուհին գետնայարկի բակին ծայրի խուցը տարուեցաւ. իսկ երկու հոլանտացի օրիորդներն աւաջին դստիկոնին խցերէն մէկուն մէջ պիտ'որ ննջէին:

(Օվէսդայն Տափտոսին հետ առանձին մնալուն պէս, «Բարեկամ, ըսաւ անոր, քեզի համար ալ մեր սենեկին քով պզտիկ խուց մը պատրաստած ենք, որ քու դուստրներուդ խցէն բարակ պատով մը կը բաժնուի. կը բաղձայինք քեզի աւելի աղէկ տեղ մը տալ, բայց . . . :

Տափտոսն իր ասպնջականին սրտանց շնորհակալ եղաւ եւ ետքն հարցուց: — Քանի մը ժամ է որ Սիմֆինկ չեմ տեսներ արդեօք խեղճ պատանին ալ դժբախտութեան մը պատահեցաւ:

(Օվէսդայն աս հարցման մեծ այլայլութեամբ պատասխանեց: — Ինքն ալ ուրիշ երիտասարդաց պէս հետաքրքիր է. անտարակոյս կրակին տեղը գացած պիտ'որ ըլլայ որ ամէն բան մտէն տեսնէ . . . Բայց իր վրայ հոգ պէտք չէ ընել . . . Ինքն հասարակօրէն գիշերները կապիկներու պէս ծառոց վրայ կ'անցընէ:

— Լսիկայ ուստի գիտէք, հարցուց իրեն Տափտոսն:

— Ինձի . . . Ինձի ինքը պատմեց . . . Գիտէք

որ խօսիլ շատ կը սիրէ . . . երբեմն իրեն հետ երկայն կը խօսակցինք. ինձի նաեւ իր աղգակիցներուն վրայ տեղեկութիւն տուաւ: . . . Ի՞նչ կը կարծէք, տէր Տափտոսն, Սիմֆինկին աղգակիցները Գալիմայէն որչափ հեռու կրնան ըլլալ:

— Չեմ գիտեր, վասն զի ասոր վրայ ամենեւին տեղեկութիւն առնելու հոգ ըրած չեմ, եւ կը զարմանամ որ դուք ալ այսպիսի վայրկենի մը մէջ ինձի աս հարցումը կ'ընէք . . . : Ա'երեւայ թէ շատ յոգնած էք եւ ձեր խորհուրդները շփոթած են: Շնորհք ընէք ինձի ալ իմ խուցս ցուցուցէք որպէս զի դուք ալ հանգչէք, որովհետեւ, ինչպէս կը տեսնեմ, հանգչելու կարօտութիւն ունիք:

Չարամիտ տանուտէրն իր հիւրը պատրաստուած ննջարանը տարաւ եւ բարի գիշեր մաղթելէն ետքն անկէ հեռացաւ:

Աւրորա կոմսուհին որ աս ժամանակս իր խցին մէջ առանձին մնացած էր, եւ ինքզինքն ամենապահօվ տեղ կը կարծէր. յոգնութենէ ընկճած՝ անկողնոյն վրայ պառկեցաւ. եւ շուտով խոր քուն մտաւ:

(Օվէսդայնին տան քովը ծովկերպին մօտերը բարձրաբերձ ժայռեր կը բարձրանային՝ որոնք մինչեւ Քերիպոնի անտառներն հասնող լեռանց շարքի մը սկիզբ կ'ընէին: Աս ժայռերուն մէկ կողմը թփերու մէջ ծածկուած պզտիկ դուռ մը կը գտնուի՝ ուսկից զարմանագործ տաճար մը կը մնացուի, որուն հրաշակերտ շինուածքն իրեն հաւասարը շատ քիչ ունի: Այս գիշերուան մօտ աս տաճարէն թխադէմ մարդու կերպարանք մը դուրս ելաւ որ կատարեալ դժոխական ոգւոյ մը կը նմանէր. իր պղնձագոյն ձեռուներովը թփերը բացաւ, աչուները դէպ յաստըները վերցուց ժամանակն իմանալու համար, եւ ետքը շիտակ Օվէսդայնին տունն սկսաւ յառաջանալ: Աւրորա խոր քնոյ մէջ ընկղմած էր եւ ահագին երազներ զինքն անհանգիստ կ'ընէին, երբ որ յանկարծ ականջը ոտնաձայն մը հասաւ եւ երեսը տաք շունչ մը սկսաւ զարնել: Անձկութեան քրտինքներու մէջ աչուները բացաւ եւ ուղեց պոռալ, բայց կարող չեղաւ. բերանն արդէն կապուած էր. ուղեց ինքզինքը պաշտպանել, սակայն իր բազուկներն երեք հաստ չուաններով կապուած ու կաշկանդած էին: Երկու հուժկու մարդիկ զինքը վեր վերցուցին եւ առանց դժուրիւն հանելու պատուհանէն դուրս հանեցին: Ստորերկրայ տաճարէն դուրս ելող կերպարանքն աս երկուքին առջեւէն գնաց մինչեւ որ տաճարին մէկ խորշը հասան ուր կոմսուհին գետինը դրուեցաւ:

Պանդամ, զոր ընթերցողք արդէն իր գործքէն ճանչցած պիտ'որ ըլլան, իր երկու դաւակիցներուն ըսաւ. Ա'լ ձեզի հարկաւորութիւն չունիմ, նորէն ձեր տեղը դարձէք եւ զիս աս անիծեալին հետ միանալ թող տուէք:

(Օվէսդայն, եւ Տափտոսին Պանդամին ստակովը շահուած գերին հպատակութեան ձեւ մ'ըրին եւ տաճարէն դուրս ելան:

— Սերժապէս, անիծեալ գերի, գոչեց Պան-
դամ՝ Աւրորայի զԺոխական հնգնու թեամբ մ'եր-
ր անոր հետ առանձին մնաց, իմ ձեռքս ինկար, ալ
ազատելու ճար չունիս, ո՛ր եւն հիմայ քու պաշտ-
պաններդ: Արդէն Դիմորի մէջ քեզի համար ալ խա-
րոյշ մը պատրաստուած է որուն վրայ քու մարմինդ
մխիթ պիտ'որ դառնայ եւ անով մեր այնչափ ազդա-
կիցներուն արեան վրէժը պիտ'որ առնուի:

Կոմսուհին աչուըներն երկկնք վերցընելով՝ ուզեց
խմացընել թէ կայ հոն հջօր պաշտպան մ'որ զննքը
կրնայ նաեւ վերջին վտանգի ժամանակ ալ փրկել:

Ազգականներն ասկէ ետքն իր կալանաւորը
ոտք հանեց անոր բերանակապը քակեց եւ իր պաղ-
պաջուն դաշոյնը պատահանէն հանելով եւ անոր գրե-
խուն վրայ շողացնելով՝ Հիմա, ըսաւ դէպ ի ծով
պիտ'որ երթանք, ուր գլքեզ Դիմոր տանելու նաւը
պատրաստ կեցած է, ամենեւին ձայն պիտ'որ չհանես,
այլ հանդարտ յառաջ պիտ'որ քալես. եթէ փախ-
չելու կամ ձեռքէս պրծնելու փորձ մ'ընելու ըլլաս,
գիտնաս որ աս մահաբեր գործիքը քու սիրտդ երկու
կտոր կ'ընէ:

Աւրորա առանց ընդդիմութեան անագորոյն աւաղակապետին առջեւն անցաւ եւ սկսաւ դէպ ի տաճարին դուռը յառաջանալ: Նոյն միջոցին դրան քովի խորշերէն մէկէն դուրս ցատքեց բարձրահասակ եւ հուժկու մարդ մը եւ իր զօրաւոր բազուկներովն զլանդամ բռնեց գետինը զարկաւ եւ անմիջապէս անոր վրայ իշխալով՝ զինքը գետինը գամուածի պէս հաստատուեւ բռնեց եւ պռռաց. Աւրորա, ակռանելովդ գետինն ինկած դաշոյնն առ եւ սա ձեռքիս մէջդ իյլ: Միւս ձեռքս բաւական է աս անագորոյն գաղանը զսպելու:

Պանդամ որոգայթ ինկած յովազի մը պէս կը
գալալէր կը ճգնէր որ զինքը բռնող ձեռքէն ազա-
տի, բայց պարապ տեղ. հակառակորդին ջգպիկդ
բազուկն եւ յաղթ մարմինն ամէն փախուստ անկա-
րելի ըրին: Շուտ մը դաշշոնն ալ անոր սպասող ձեռ-
քին մէջ դրուեցաւ: Ահագին երկաթը չարագործ
աւազակին սրտէն թափ անցաւ եւ զանիկոյ գետինը
գամեց:

Վեռն ձեռուները կապուած կոմսուհին անմիջապէս ծնկան վրայ ինկաւ եւ նախ երկնաւոր աղատ-
ւիտ, ետքը զինքը փրկող անձանթօթին ջերմ շնորհա-
կալութիւն մատոյց:

— Ինձի շնորհակալ ըլլալու պատճառ մը չունիք, պատասխանեց օտարականն, որ ուրիշ մարդէր, բայց և թէ զինքն այնչափ անգամ վտանգներէ ազատող պատանին Բօլ: Հիմաջ ձեղի իմ ինչ կերպով հոս գալս կը ծանուցանեմ:

Հուա մը կոմսնուհայն ձեռնակապը կտրեց եւ
Պանդաւին դաշընը ձեռքը բռնած տաճարին դուռը
մտնեցաւ, քիչ մը ժամանակ զրտի ձայներուն ակամեջ
դրաւ եւ ետքն Արորային նշան քրաւ որ իր ետեւէն
դայ: Պատանին թփերուն մէջն ճամբայ մը քալ

ցաւ, ուսկից կոմսուհին մեծ դժուարութեամբ յա-
ռաջ կ'ներթար մինչեւ որ բաց տեղ մ'ուրան:

— Հոս կրնանք առտուան լուսոյն սպասել,
ըսաւ Աւրորային, արեւը հորիզոնէն վեր բարձրանա-
լէն ետքը միւս երկու անօրէններէն ալ չեմ վախոնար:

ԼՈՄԻՆՈՆՏԻՆ իր այլալուծենէն քիչ մը սթա-
փելով՝ զինքն ազատող օտարականը ճանչցաւ եւ ե-
րախտագէտ սրտով մը գռչեց. Սիրելի Բօլ ըսէ ին-
ձի, ի՞նչ հրաշքով . . .

— Իմ հոս գալս ամենեւին հրաշքով եղած
չէ, պատասխանեց պատանին. բայց հիմա խօսելու ա-
տեն չէ. սպասեցէք որ ձեր ազատութիւնը կատա-
րեալ գլուխ ելլէ եւ անկէ ետքն ամէն բան կ'իմանաք:

Ներկու բարեկամք պարարտ խոտին վրոյ նըս-
տան եւ անբարբառ մինչեւ առտու կեցան: Երբ որ
արեւն իր զուարթարար ճառագայթներն հորիզոնէն
վեր բարձրացուց, Բօլ դետնէն ելաւ եւ կոմսուհւոյն
ըսելով թէ հոն իրեն ետ դառնալուն սպասէ, փու-
թով Օվէսդայնին տունն աճապարեց: Մի եւ նոյն
ժամանակ հոն հասաւ Դատապարտելոց ամբողջ գուն-
դը Սիմֆինկէն առաջնորդուած. ամէնն ալ պատրաստ
էին կոմսուհւոյն մէկ ակնարկութեամբը զէնքերնին
ձեռք առնուլ եւ զանիկայ պաշտպանել: Սիմֆինկ Բօ-
լին համառօտիւ պատմեց թէ քնչ պատճառաւ իր
վայրենի ընկերներն հոն բերած է:

— Լաւ, պատասխանեց պատանին, ասոնք մեզի
օգնական պիտ'որ ըլլան արդարութեան գործք մը
կատարելու, որովհետեւ օրինաց բաղդուկը դեռ աս
կողմերս հասած չէ. եւ զՕվէսդայն եւ անոր դաւաւ
կիցը՝ Տավիտսոնին անհաւատարիմ՝ գերին ցուցնելով՝
Սիմինկին հրամայեց որ զանոնք բռնել տայ: Հրամանն
անմիջապէս ի գործ դրուեցաւ: Ետքը Տավիտսոնին
դուստրներուն քովն երթալով եւ Աւորայիյն կեցած
տեղը ցուցնելով՝ Շուտով, ըսաւ, աս ուղղութեամբ
յառաջ դացէք եւ ձեզի ծանօթ անձ մը կը գտնէք որ
ձեր գալուն կը սպասէ: Քառորդ մ'ետքն երկու օ-
րիորդներն իրենց ազնուական հիւրին հետ ետ դարձան:

Մեկէ ետքը Գատապարտելոց մէջէն տասնութը-
կու հոգի ընտրեց, Սիմֆիսիէն՝ առաջին իրիկուան
դէպքն անոնց համառօտիւ պատմել տուաւ, եւ հրա-
մնաց անոնց որ երկու կալանաւորներն ստորերկրեայ
տաճարը տանին, անոր դռուը մեծամեծ քարերով քոյին
եւ չորս հոգի ութ օր անոր առջեւ պահպանութիւն
ընեն: Աւորոյա մեծ անհամբերութեամբ Բօլին ետ
դառնալուն կը սպասէր որպէս զի անկէ իր Գալիմա
գալուն պատմութիւնը լսէ: Երբ որ պատանին իր
կարգադրութիւններն ընելէն ետքն ետ դարձաւ, ի-
րենց եղած հարցումներուն պատասխան տուաւ թէ
կ'ուզէ կոմսուհւոյն հետ առանձին խօսիլ: Անմիջա-
պէս Տալիստոնին դուռարներն ետ քաշուեցան:

— Ուրեմն, սիրելի բարեկամ, ըսաւ կոմսու-
հին, երբ որ Բօլին հետ մինակ մնաց, չէք ուզեր որ
ձեզի աս մեծ գործքին համար շնորհակալ լրբամ:

ጊዜውን ማሳተፍ ይቻላል፡

ԵՐԿՐԻՍ ԸՆԴԵՐՔՐ

Մտածելով որ երկրիս կենդրոնն գէպ ի շրջապատը ձգուած ճառագայթը 859 աշխարհագրական մղոն երկայնութիւն ունի, եւ մարդը մինչեւ հիմա հաղիւ 3000 ոտք, եւ ոչ ութնորդական մղոն մը կըցած է խորունկ իջնալ, ըստ ինքեան յանդուգն պէտք էր համարուիլ անի, որն որ իր աչքին մինչեւ երկրիս խորքը թափանցելու չափ սրատեսութիւն կը համարձակի տալու, եւ ձեռք կը զարնէ քննել ան շտեմարանները, որոնց մէջ, ինչպէս ռամիկը կ'ըսէ, քաջերն ու հրէշները բոլոր գանձերն համբարած՝ պահպանութեան կը նստին: Սակայն մեր ոչինչ տեղւոյն մէջ ըրած փորձերը, քիմիական ու ֆիզիկական զօրութիւններն անանկ ապահով արիագնեան թել մը ձեռուընիս կու տան, որ առանց յողորդէ եւթագրութեանց վրայ կըթնելու՝ հաստատուն քայլով ամենէն ծածուկ տեղերն ալ կրնանք պարտիլ ու զարմանալի եւ կարեւոր գիւտեր ընել: Քիմիական ու ֆիզիկական զօրութիւնները նիւթին սեփական ըլլալով՝ պէտք է որ ենթանդրենք, որ յառաջագոյն երկիրը կազմուած ժամանակն ալ ան ազդեցութիւնն ունէին, ինչ որ հիմա փորձով կը տեսնենք, եւ գուցէ ալ ան ժամանակներն աւելի զօրաւոր էին, որովհետեւ ամէն բան լոյծ եւ յարմար արամադրութեան մէջ էր:

Ամէն տեղ եղած բազմապատիկ փորձերէն տեսնուած է, որ երկրիս մէջ 60 ոտք խորունկ իջնալու ըլլանք՝ ջերմաչափը՝ միշտ ամէն ժամանակ անփոփոխ միօրինակ բարեխառնութիւն մը կը ցուցնէ, տարւոյն եղանակները՝ նաեւ ամենէն նեղացուցիչ ամառը ու ամենէն ցուրտ՝ ձմեռը վրան ազդեցութիւն չեն ընէր: Եւ որովհետեւ եղանակաց փոփոխութիւնն արեւէն է, կը հետեւի որ երկրին մէջ միշտ հաւասար ու անփոփոխ մնացող բարեխառնութիւնն արեւէն բոլորովն անկախ երկրին սեփական ջերմութիւն մըն է: Եւ թէ իրօք երկիրն իրեն սեփական եւ անալ շատ բարձր աստիճանի ջերմութիւն մ'ունի, ջերմ աղբիւրները կը հաստատեն, որոնք երկրէն բխած առանձն շատ անգամ եռալու աստիճանի մէջ են, բայց ամենէն աւելի հրաբուխ լեռները, որոնք հսկայագործ հնոցներու պէս ահագին հուր եւ անանկ նիւթեր հալած վիճակի մէջ գուրս կը ժայթքեն, որոնք միայն ահագին ջերմութեան մէջ կրնան հալիլ: Նաեւ արգեսեան աղբիւրներն ու հանքերն ասանկ կենդրոնական ջերմութիւն մը կը պահանջեն, որովհետեւ ասոնք ալ, որչափ որ խորունկէն կ'ելլեն այնչափ ալ տաք կ'ըլլան, եւ միայն ուրիշ միջանկեալ պարագաներ պատճառ կ'ըլլան երբեմն աս կանոնէն խտուրելու: — Աս երկրին ջերմութիւնը որչափ որ կենդրոնին կը մերձեցուի, այնչափ կը սաստկանայ, եւ մեղի ծանօթ ամէն խորութեան մէջ փորձուած է, որ գրեթէ ամէն 100 ոտք իջնալուն մէկ աստիճան Ռէոմիւրի կ'աւելնայ. ուսկից կը հետեւի, որ 9000

ոտք խորութեան մէջ ջուրը կ'եռայ եւ 6—8 աշխարհագրական մղոն խորութեան մէջ ամէն բան նաեւ ամենէն պինդ ու դժուարահալ մարմինն ալ ջրի պէս հալած վիճակի մէջ է: Իսկ եթէ աւելի խորունկ իջնանք հաւանականաբար կենդրոնը անհնարին տաքութեամբ կաղով կամ բոցով լեցուն հնոց մը կը գտնենք որուն պատերը ներքուստ հեղուկ են, եւ արտաքուստ միայն բարակ հաստատուն կեղեւ մ'ունին, որն որ կենդրոնէն շրջապատը ձգուած ճառագայթին հաղիւ 140րդ մասն է եւ կրնայ խընձորը պատող կեղեւին հետ համեմատուիլ: Հրաբուխ լեռներն աս հսկայագործ հնոցին ծխաններն են:

Երկրիս խորքը հեղուկ եւ կենդրոնը հաւանականաբար տարածական օդով լեցուն միջոց մ'ըլլալը իմանալով դեռ խնդիրը կատարեալ չլուծուեցաւ, դեռ չիմացուեցաւ որ աս օդն ու հեղուկը ինչ նիւթերէ բաղկացած են եւ վրան կեղեւը ինչպէս եկաւ: — Թէ ֆիզիկական եւ թէ աստղաբաշխական ցուցումներով հաստատուած է որ երկրագնդիս տեսակարար կշիռը 5,4 է, կամ թէ երկրագնդը իրեն հաւասար մեծութեամբ ջրի գնդէն 5 անգամէն աւելի ծանր է: Ասոր հակառակ ֆիզիկական փորձերը կը ցուցնեն որ եթէ ամբողջ երկրագնդը անանկ կազմուած ըլլար, ինչպէս որ մեղի ծանօթ կեղեւը կազմուած է, վերը գրուած կշիռքին եւ ոչ կէսը պիտ'որ ունենար: Աս իրարու հակառակ դիտողութիւններն այլազգ չեն միաբանիր բայց եթէ դնելով որ երկրին ներսի կողմերը մետաղներով լեցուն է: Եւ իրօք մետաղներու երակները ամենէն ստորին քարերու մէջ են եւ անոնց յատակը շատ անգամ չգտնուիր, դարձեալ ամենէն ստորին քարերը մետաղախառն են եւ նոյն իսկ լաւաները աւելի կամ նուազ երկաթ ունին:

Փորձէն անկախ՝ երկրիս կազմութեան տեսութիւնն ալ կը պահանջէ որ երկրին ամենէն ներքին նիւթերը՝ մետաղներն ըլլան: Որովհետեւ երկրագնդը արեւէն բաժնուելով անկախութիւն ու սեփական կենդրոն ստանալէն ետեւ՝ յառաջունէն աւելի ջերմութիւն կորսնցնելով՝ պէտք էր որ շուտով խըտանար եւ մետաղներուն նիւթերը միւսերէն աւելի ծանր ըլլալով բնականապէս յատակը, այսինքն կենդրոնը իջնային: Ասոնք արդէն դժուարահալ, մէյ մ'ալ ահագին ծանր մթնոլորտը որն որ հիմակուան բոլոր ջրերը եւ դիւրահալ նիւթերն ու կաղերը կը բովանդակէր, վրան ճնշելով հարկաւ ան կէտը, որ կենդրոնական ջերմութեան տարածիչ զօրութիւնը չէր կրնար արդիւր ըլլալ՝ տարածական վիճակէն հեղուկի կը դառնան, ու մետաղներու սնամէջ համատարած բորբոքեալ ծով կը կազմեն, որն որ իր զանգուածին մեծութեամբ բաւական ձգողական զօրութիւն ստանալով միւս դիւրահալ ու թեթեւ մետաղներն ալ օդին մէջէն իրեն կը քաշէր եւ անոնց մով կը մեծնար:

Քանի որ նստած խտացած մետաղները դեռ հեղուկ էին իրենց տեսակարար կշիռութեան համե-

մատ պիտի տեղադրուէին՝ ալնիւ մետաղները (ոսկի, լննոսկի արծաթ) միւսներէն ծանր ըլլալով՝ յատակը պիտիոր իջնային, իսկ միւսները, մանաւանդ կէս մետաղ ըստածները (կրանիւթ, պողտեղանիւթ, բոքականիւթ, կալիւն, մագնետիտ եւ այլն) իրենց թեթեւութեամբը եւ ուրիշ նիւթերու հետ քիմիապէս միաւորելու ունեցած հակամարտ ազդի պէս վերին երեսը ելլէին ու լողային։ Բայց որպէս զի իրենց տեսակարար ծանրութեանն համեմատ իրարմէ կատարեալ բաժնուէին՝ պէտք էին կատարեալ հանդարտութիւն ունենալ, բաւական երկայն ժամանակ հեղուկ վիճակի մէջ մնալ, եւ ամէն ալ հաւասար բարեխառնութեան մէջ սառիլ։ Նոյն ատենը ամենէն աւելի աս պահանջուած հանգամանքները կը պահպէին. որովհետեւ մէկ կողմանէ երկիրն իրեն առանցքին վրայ գտնալովը հեղուկը շարունակ բեւեռէն դէպ ի հասարակած եւ հասարակածէն դէպ ի բեւեռ կը շարժէր, միւս կողմանէ իրարու քիմիական մերձակորութիւն ունեցողները, մեծ զանգուածներն զպղտիկներն անդադար իրենց կը քաշէին, եւ կ'արգելէին իրենց ծանրութեան պահանջած դիրքն աւելու, մանաւանդ որ մետաղներէն ոմանք շատ ջերմութեան մէջ ալ պնդանալով թող չեն տար որ իրենցմէ վեր ելող մետաղները վար իջնան։ Ասով է որ ծանր մետաղներ, ինչպէս են ոսկի, արծաթ կապար եւ այլն, երկրիս մակերեւութին մօտ՝ իրենցմէ շատ թեթեւ նիւթերու մէջ կը գտնուին, եւ շատ թեթեւներ ու դիւրահալներ ալ իրենցմէ ծանր նիւթերու մէջ, ըստ ամենայնի անանկ՝ ինչպէս որ ջրով լեցուն գաւաթի մը մէջ շատ անգամ օդի բշտիկներ կը տեսնենք։

Աս է երկրիս կենդրոնական կաղն ու առջի հեղուկը, որն որ հաւանականաբար ըստ մեծի մասին դեռ նոյն վիճակի մէջն է։ Ինչպէս կ'աղմուեցաւ առաջին կեղեւը։

Զկայ նիւթ մը, որ ուրիշ ամէն նիւթերու հետ միանալու այնչափ հակում ունենայ, ինչպէս թթուածին կազը։ Ասիկա գրեթէ ամէն մարմնոց մէջ կը գտնուի, մթնոլորտին հարիւրին 23, ջրին հարիւրին 89 եւ առհասարակ բոլոր երկրին երեքին մէկ մասը կը կազմէ։ Ամենէն աւելի կէս մետաղներու խնամութիւն ունի եւ անոնց հետ միանալով՝ բոլորովին նոր տեսակ նիւթեր յառաջ կը բերէ, որոնք երկրախօսօրէն՝ հողեր կամ ալկալիներ կ'ըսուին, ինչպէս են կաւի հողը (թթուածնի հետ միացած պողտեղանիւթ, դառն հողը կամ մագնետիտ (թթուածնի հետ միացած մագնետիտ), կրի հողը (թթուածնի հետ միացած բորականիւթ), կալի (թթուածնի հետ միացած կալիւն) եւ այլն։ Երկրախօսական զննութիւնները կը սորվեցնեն, որ երկրիս ամենէն ստորին քաւերը, բոլոր բարձր լեռները աս հողերէ եւ մանրախճի հողէն կը կազմուին։ Եւ իրօք երբ որ բոլոր թթուածինը դեռ մթնոլորտին մէջ տարածուած էր

եւ կէս մետաղները բոլորքեալ ծովուն երեսը կը լողային ինչ բան կրնար իրենց միաւորութիւնը արգելել։ Ան ատենը գոյնզգոյն բոցերով հրաշալի լուսաւորութիւն մ'եղած պիտիոր ըլլայ բոլոր համառաւած ծովուն վրայ, որովհետեւ ինչպէս քիմիան կը սորվեցնէ, թթուածինը մետաղներու հետ այրելով ու բոց արձակելով կը միանայ։ Աս այրելէն ելած ջերմութեամբը հողերը կըցան երկայն ժամանակ հեղուկ մնալ, իրենց տեսակարար կշռութեանն համեմատ ծանրները այսինքն աւելի մետաղ ունեցողները յատակը նստիլ ու թեթեւները երեսը ելել եւ միանգամայն իրարու հետ միանալով նոր բաղադրութիւններ ու քարեր ալ յառաջ բերել։

Աս երկրորդական միաւորութեանց մէջ թթուածնի խաղաղացողը գայլախաղի հոյն է, որն որ գլխաւորաբար կաւի հողին հետ միանալով թէ կենաց հարկաւոր եւ թէ դարդի վայելուչ բաղադրիւ քարեր յառաջ բերած է, ինչպէս են հասարակ կաւը, ուստի մեր խեցեղէն անօթները կը շինենք, պայծառ գեղեցիկ յախճապակին, թերթ թերթ բաժնուող աղակենման միջան, մարմնի նման խտաբարը, նաեւ հատերուն նման կարմիր աղիւ սուտակը, գեղեցիկ կանանչ զմրուտը, յալիւթ ծաղկին նման յալիւթ քարը, գեղին տպաղինը, շափուղան եւ այլն։ Գայլախաղի հողը մագնետիտին հետ ալ շատ օգտակար քարեր յառաջ բերած է, ինչպէս են, հասարակ կալիւղալը, որն որ շատ բաներու կը գործածուի, մարմնի նման մուլ՝ կանանչ օձակուծը, ծովու փրփուրը, ուստի ծխախտի փողի գլուխները (էւէէէ) կը շինուին, ամփոփողը, որուն մէկ տեսակն է ասբեստը, որն որ մետաքսի պէս թել թել կը բաժնուի, ու գիւրաթէր ըլլալով անով լաթէր ալ կը շինուին, որոնք կրակի մէջ ամենեւին չեն այրիւ, անոր համար հին ժամանակները հեթանոսք իրենց մեռելները ասանկ լաթերու մէջ փաթթելով կ'այրէին ու մոխիրնին կը փողէին։ Բայց մանրախճ հոյն ըստ ինքեան առանձինն ալ քարերու մեծ մաս մը կը կազմէ, իրմէ է կարծր որձաքարը, որուն համար կ'ըսէ զոյցը թէ մեր յաղմանդամ եւ դժնայ Երուսաղիմի հայեցուածքէն կը ճաթէր. կայծքաքար եւ իրեն նման եղջերաքարը, գեղեցիկ ու պայծառ վանակը, որուն մանուշակաղայնը (մեղեմիկ) իբրեւ անպարտական շատ դարդերու կը գործածուի, եւ ուրուն համար հինները կը կարծէին թէ արեւցութեան կը պահպանէ, օղկուզածեւ քաղկեդանն որուն կարմիրը (սարգիտն) եւ կանաչը (ոսկեզմրուտ) շատ յարգի են, եւ այլն։

Երկրորդական միաւորութիւններն ալ կամայ կամայ եղած կ'երեւան, որովհետեւ մետաղի մասունք ունեցողները ժամանակ ունեցած են իրենց ծանրութեամբը տակն իջնալու, ու միայն հող եղածները վերին երեսը խառնաշփոթ եւ իրարու հետ խառնուած մնացին, եւ ալ երկրին ջերմութիւնը բաւական նուազած ըլլալով սառեցան ու երկրին առաջին հաստատուն կեղեւը կազմեցին։ Ֆիզիքան կը սորվեցնէ, որ նիւթերը սառած ատեննին որոշեալ ձեւեր կ'առնուն, որոնք բիւրեղ կ'ըսուին բայց երկրին առաջին կեղեւը սառած ատեն աս ձեւերը չէ կըցած կատարեալ առնուլ, որովհետեւ նախ նիւթերն իրարու հետ խառն էին եւ իրարու արգելք կ'ըլլային եւ երկրորդ պահանջուած հանդարտութիւնը չկար որովհետեւ հիւղէներն իրարու մատեցած ատեն մեծ շարժում կը պատճառէին ինչպէս տաք շաքարն ու աղը լուծած ատեննին ալ կը տեսնենք։ Ասիկց զատ կ'երեւայ որ ջերմութիւնը

մէկէն նուազած ըլլայ, ասոր համար առջի կեղեւը կազմող քարերը բիւրեղակերպ են, բայց իրենց մէջն յաճախ ամբողջ բիւրեղներ կը գտնուին:

Մենուէն ծանօթ է ճերմակ ու սև բծերով գրանիտ քարը, որն որ իրեն հաստատութեամբն ու կարծրութեամբը թէ տեւական յիշատակարաններ կանգնելու եւ թէ ճամբանները սալապատակ ընելու կը ծառայէ: Առաջին հաստատուն կեղեւը ասկէց կազմուեցաւ եւ այնչափ առատ է, որ լեռներուն մեծ մասը ինք կը բռնէ: Իրեն մասունքը որձաքար, խոսաքար եւ միգա են, որոնք բոլորովին իրարու հետ խառնուած չեն, հապա հատ հատ քովէ քով կ'աւանդեն, եւ երբ որ մէկ կամ միւս նիւթը աւելի կը բռնէ, քարը տարբեր կերպարանք ու անուն կ'առնու: Գրանիտի նման է Սիենիդը, որն որ անոր տակը կը գտնուի, միայն խտաքարը որձաքարի ու միգայի տեղ սեւ ամփիպոլն առած եւ անով աւելի գորշ գոյն մը ստացած է: Ասի ան քարն է, որով Եգիպտոսից ջանացած են իրենց անունը անմահ ընելու հսկայագործ բուրգեր ու պիրամիդներ կանգնելով: անունն ալ անոնց Սիէնէ քաղքէն առած է: Գրանիտի եւ Սիենիդի մէջ կը գտնուին յակնիթ, սարկոն, սուտակ, տպաղիոն, զմրուխտ եւ ուրիշ պատուական քարեր: Պորփիրը, որն որ Գրանիդէն եւ Սիենիդէն վար է, անոնց բոլորովին նման է եւ անոնց կացուցիչ մասերէն կը կազմուի, յայտնի միայն կը զանազանի որ իրեն բիւրեղներն աւելի կերպաւորուած են: Ասի երկու տեսակ է, մէկը կարմիրապտ (բուն պորփիր), որն որ ամփիպոլ չունի եւ միւսը սեւ (միլափիր), որն որ որձաքարի տեղ ամփիպոլ ունի: Պորփիրը ոչ մետաղ ունի իր մէջը եւ ոչ շատ պատուական քարեր: Աս քարերէն վար են գլխաւորաբար մետաղ ունեցող քարերը, ինչպէս են օձակուճը, պաղալտը եւ լաւաները:

Հայտնի է որ մարմին մը պողած ատեն կը քաշուի կ'ամփոփի ու աւելի քիչ տեղ կը բռնէ, միանգամայն եթէ մեծ զանգուած մըն է, մէջը ձեղքեր ու պատուածքներ կ'ելլեն: Աս երևույթները պատահած են նաեւ մեր երկրին վրայ երբոր պաղելու ու կեղեւ կապելու սկսաւ: Այլը կեղեւը ամփոփուած ատեն մէկ կողմանէ իրեն մէջ եղած հեղուկին վրայ կը ճնշէր, բայց միւս կողմանէ ալ ձեղքեր ու խոռոչներ կը բանար: Ներքին հեղուկը վրայի ճնշման չընալով տանիլ ձեղքերը կը պատուէր ու բռնութեամբ եւ որոտալով գուրս կ'ելլէր ու կեղեւին վրայ կը ծաւալէր: Ասի այնչափ կը կրկնուէր, որչափ որ կեղեւը դեռ բարակ էր, բայց երբ որ հետզհետէ հաստեցաւ, պատուելու վտանգն ալ նուազեցաւ եւ անկէց ետքը ներքին հեղուկը ճնշման բռնութենէն մղուելով՝ երբոր գուրս ելլելու ճամբայ չէր կրնար գտնել իրեն վրայ եղած կեղեւը վեր կը բարձրացընէր ու մակերեւութին վրայ շատ անհարթութիւն

ներ՝ խորութիւններ ու բարձրութիւններ յառաջ կը բերէր: Ասով միանգամայն քարերը տեղերէն կը խախտէին, վեր կը տնկուէին, կը փշթէին, դարձեալ հալած զանգուածին մէջ կը մտնէին եւ իրենց կազմուածքն ու քիմիական բաղադրութիւնը կը փոխէին: Ասոր համար քարերու կարգին մէջ շատ անգամ շփոթութիւն կը մտնէ, ասոր համար չկրնար որոշ սահման մը տրուիլ, որ ո՛ր գրանիդը կը լինայ ու սիենիդը կը սկսի, եւ նաեւ շատ անգամ կամայական բան մը կ'ըլլայ քար մը գրանիդ կամ սիենիդ եւ կամ պորփիր անուանելը:

Մտնք են երկրիս ընդերքը, ասոնք են հրակայագործ հնոցին նախնական պատերը: Ետքէն ուրիշ զօրութիւններ վրան հաստ ու անթափանցելի քող մը քաշեցին ու մեր աչքէն ծածկեցին, սակայն կենդրոնական կրակին զօրութիւնը, որն որ մինչեւ հիմա դեռ կը գործէ, ներքինները կէս մը հրաբուխներու ձեռք դուրս նետելով եւ կէս մը բարձրացնելով ու վեր հանելով մեր դիտողութեան տակ ձգած է: Նոյն հրաբուխներն են, որ իրենց մինչեւ հիմա երկրիս մակերեւութին վրայ պղտիկ չափով բրած փոփոխութիւններովը մեզի մակարեւրել կու տան իրենց ըրած առջի ահագին յեղափոխութիւնները: Առանց անոնց՝ երկրիս կազմուելու եղանակը մեզի միշտ առեղծուած մը կը մնար:

ժ

ՊԻՈՍ ԹԻՆ ՄԷԿ ԳՈՐԾՔԸ

Հռոմի մէջ 1824ին կայեղանոյ անուամբ տասնութ օր տարուան երիտասարդ մը դաւաճեցութեան մը մասնաւոր ըլլալուն համար մահուան դատապարտուեցաւ: Երբ որ զինուորները զինքը զխառութեան տեղը կը տանէին, երիտասարդ քահանայ մը աս տխուր չուին պատահեցաւ: դատապարտելոյն մատաղ հասակը, եւ հեղ կերպարանքն իրեն սիրտն ի դուր շարժեց, եւ տանողներուն աղաչեց որ իրենց ընթացքը կամացցնեն, եւ անմիջապէս Ատրիկանի պալատը փութալով՝ Քահանայապետին այնպիսի ջերմութեամբ մը յանձնարին համար աղաչեց որ, Ս. Հայրը մահուան պատիժը մշտնջենաւոր բանտի փոխէր: Բարեբար երէցն իր ընդունած շնորհովը նորէն մահապարտին չուին տեղը փութաց, եւ կայեղանոյ Ս. Հրեշտակի բերդը դուրս եցաւ: Աս երիտասարդ քահանան Ապագէ Կատարին էր: Քսանուերկու տարի ետքն Ապագէն Քահանայապետ ընտրուեցաւ եւ Պիոս Թ. անունն ստաւ: Բարեկրօն իշխանն այնչափ ժամանակ ետքն ալ դեռ կայեղանոյ մուցած չէր, աստի ուղեց անձամբ տեսնել թէ արդեօք անիկայ իր ըրած բարիքին արժանի է, միանգամայն աս առթով ուղեց իմանալ թէ Հռոմի մէջ բանտարկեալներուն հետ ինչպէս կը վարուին: Աս որոշմամբ նախ կայեղանոյ մայրը վնտուել տուաւ եւ անոր իր խորհուրդն յայտնեց: Ետքը պարզ քահանայի զգեստ հագած՝ իրիկուսն դէմ առանձին Ս. Հրեշտակի բերդը գնաց: Հոս ինքզնիք կայեղանոյն քսանուերկու տարուան վեր մուր խոր մը մէջ շղթաներու տակ կը հեծէր այնպիսի յանցանքի մը համար՝ որուն վրայ

արդէն շատոնց բոլորովին զղջացած էր: Իր կեանքը շատ խեղճ ու ողջալի էր: Բանտապանն՝ որ խիստ եւ բիրտ մէկն էր՝ դժբաժնայապետը պարզ քահանայ մը կարծելով՝ շուշեղ բանտարկելոյն խուցը թողուլ, բայց Վիստ հետը հրամանագիր մը բերած էր որուն մէջ բանտապետը կը հրամայէր զինքը ժամ մը կայեղանային քովը թող տալ: Անոպայ բանտապանը մեծաւով խցին դուռը բացաւ եւ Պիտոն ներս մտաւ: Բանտարկեալը զինքը տեսնելուն պէս սկսաւ բոլոր մարմնովը դողալ. ամենեւին չէր կրնար գուշակել որ եկողը քահանայապետն էր քահանայապետն իր կեանքն ազատող Ապոփոքէ Մատայային է:

— Ի՞նչ կը խնդրէք, հարցուց անոր տկար ձայնով մը:

— Վրու մօրմէք քեզի լուր կը բերեմ՝ պատասխանեց անձանթ երէցը: Բանտարկեալն առ քաղցր անունը լսելուն պէս գոչեց. Մօրմէն. ուրեմն մայրս դեռ կ'ապրի. փառք Աստուծոյ:

— Այո, դեռ կ'ապրի, եւ զիս քեզի խրիկց որ զքեզ միտնարեմ եւ ապագայ լաւագոյն վիճակի մ'աւետարտը բերեմ:

— Բանտարկեալն ուրախութեամբ լեցուած՝ քահանային կը փաթթուի: Ուրեմն, կրտսէ, Աստուած ինձի ողորմեցաւ, որովհետեւ միտնարութեան հրեշտակ մ'ի՞նձի կը խրիկէ: Աս շարժական տեսիլը կատարուելէն ետքը կալանաւորն իր քսանութեան տարուան խեղճ կեանքը քահանային պատմեց: «Պէտք է իր քահանայապետին թուղթ մը գրել եւ իր գլխով թեման դիմել, պատասխանեց անձանթ քահանան. տանտնութիւն տարուան հասակին մէջ գործուած յանցանք մը բաւական քաւուած է:» — «Շատ անգամ գրեցի բայց նամակներս անպատասխանի մնացին:» — «Նորէն ուրիշ նամակ մի գրէ:» — Թուղթը Գրիգոր Ժ. Զ. չհասած ուրիշ ձեռք կ'իյնայ:

— Գրիգոր Ժ. Զ. վախճանած է, նամակդ Պիտոն ուղղէ:

— Նամակն իրեն ո՞վ պիտ'որ տանի:

— Աս. շուտով գրէ. ահա թուղթ ու կապարագրիչ: Կալանաւորը մեղմ ու սրտաշարժ նամակ մը գրեց եւ քահանային ձեռքը տուաւ:

— Աս է, լսաւ անոր երէցը, առ իրիկուն թուղթդ քահանայապետին ձեռքը կը հասնի. մնաւ բարով բարեկամ, յԱստուած վստահացիր, Պիտոն Թ. Ին համար աղօթք րդէ եւ յուսա:

«Պոյն ժամանակը բանտապանը կատարութեամբ ներս մտաւ եւ սկսաւ պոռալ, Սատանան տանի. քու հրամանդ միայն ժամ մը հոս կենալ էր, պայմանաժամն երկու բուլէ անցաւ, շուտով գուրս ելլելու փութաւ:

— Գիտես որ հայհոյութիւնը մեծ յանցանք է, պատասխանեց քահանան. եթէ քահանայապետը լսելու ըլլայ: . . . Ի՞նչ է անունդ:

— Անիկայ քեզի չեղեւբներն. դուրս, շուտով:

Քահանայապետն անմիջապէս բերդին հրամանատարին կ'երթայ որ նոյնպէս խիստ մարդ մըն էր: — Ահա նոր ձանձրութիւն մ'ալ կը պոռայ զինուորականն երբ որ իրեն մտեցող քահանան կը տեսնէ: Շուտով, տէր երէց, Ի՞նչ է խնդիրդ, գործքերս շատ են:

— Կայեղանոյ բանտարկելոյն ազատութիւնը կը պահանջեմ, կրտսէ իրեն անձանթը:

— Կատակ կ'ընես, միայն քահանայապետը կրնայ յանցաւորի մը պատիժը շնորհել:

— Աս ալ յանուն քահանայապետին եկած եմ քեզի առ պահանջումն ընելու:

— Ասոր ապացոյցը:

— Ահա ապի: Պիտոն Թ. ձեռքը զրիչ մ'առաւ եւ հետեւեալ խօսքերը գրեց.

«Հրեշտակի բերդին կառավարին կը հրամայեմ որ Կայեղանոյ կալանաւորը բանտէն ազատէ եւ անոր բանտապանը վճարէ:»

ՊԻՏՈՆ Թ.

Կառավարն անմիջապէս քահանայապետին ոտքն ինկաւ եւ իր խիստ վարման համար թողութիւն խնդրեց: Կայեղանոյ բանտէն ազատելով՝ իր մօրը փութաց. իսկ անգլթ բանտապանն երկու ամիս անգործ պարտելէն ետքը, պզտիկ պաշտօն մ'ընդունեցաւ, հաստատութեամբ խօսք տալով որ ալ տմենեւին չի հայհոյեր եւ խտուրթ եամբ չի վարուիր: Տուած խօսքը ճշդիւ պահեց:

ԾԱՂԱԳ ՄԵՍԿՆՈՒԲԵՐԷՆ

Գիւրքանդիկ (Fuchsia).

Չորս մաս բաժնուած՝ գունաւոր բաժակ եւ չորս տերեւով պսակ ունի. բուն տերը Ամերիկայ է, բայց հիմայ Եւրոպայի ամէն կողմերը շատ կը մշակուի ուր բազմութիւննոր տեսակներ յառաջ բերուած է: Ծառակերպ Գ. (F. arborea): Աս տեսակին տունը պզտիկ ծառի մեծութիւն ունի եւ աղէկ աճելէն ետքն առատ ծաղիկ կը բանայ: Ծաղիկն գոյնը վարդագոյն է՝ որ բոլոր ամառ կը տեսնէ: Աղւերայով կը շատցուի ու կակուղ եւ աւազախառն տեսակ հոգ (փտած տերեւի հոգ) կ'ուզէ: Շիւկաբեր Գ. (F. coccinea). Բոլոր ամառը, մինչեւ աշուն կը ծաղիկ. իր ճիւղերն կարմիր գոյն մ'ունին: Ծաղիկները երկայն ու դերձանի պէս բարակ կոթերէ կը կախուին. բաժակը չեկակարմիր է, իսկ պսակի տերեւները մանուշակագոյն եւ իրարու վրայ փաթթուած: Աւազախառն տերեւի հոգ կ'ուզէ եւ աղւերայով կը բազմանայ: Տնկերը ձմեռն 3—5 աստիճան տաքութիւն ունեցող տեղ մը պէտք է դնել եւ շատ քիչ ջուր տալ, իսկ ամառը պարտեզի մէջ գետինը տնկել, ուր շատ առատ կը ծաղիկն: Աս երկու հասարակ տեսակներէն զատ շատ ուրիշ նոր տեսակ Գընդա ծաղիկներ ալ կան, ինչպէս ճերմակ ծաղիկով, մեծ կամիր ծաղիկով եւ այլն որոնց մշակութեան ու բազմացնելու կերպն առաջիններուն հետ նոյն է: Ամէն տեսակն ալ ընձանակի մէջ խցերու պատուհաններուն մեծ զարդ կու տան եւ եթէ աղէկ դարմանուին բոլոր տարին առատ կը ծաղիկն:

ՄԱՆՐԱՆՈՒՐԷ ԵՎ ԶՈՒԱՐՃԱՆԷ

Քաջ աքաղաղ մը:

Լորտ Հով 1794ին Յունիս 1ին Գէսանի քով՝ ծովամարտին սկսելուն հրամանը տալէն ետքն Անգղիացեաց Մարտի-նալ մինչեւ գաղղիական ծակաւին մէջը յառաջացաւ եւ սկըսաւ, իր երկու կողմը գտնուած 1՝ Ինքեթիս եւ 1՝ Իլ Մե-սե-ս ծակաւորդ նաւերուն հետ սաստկութեամբ զարնուիլ: Մարտը մէջ ողջ եղերու, խոլերու եւ հաւերու բազմութիւն:

մը կար, զորոնք նաև ունէր հրամանատարը Պերզլի՝ պատերազմին սկսելու ժամանակին հրամայեց ծով նետել: Կառավարը մեծ ճգնաժամ կարող եղան հաւերուել մէջէն առողջ պարզադ մ'ապա- տել որ իր կուռաօթիւթեամբն ամենուն սիրելի եղած էր, եւ զինքը նաև ունէր մէկ անկիւնը պահէցին: Պատերազմն սկսաւ եւ Մարտի 1-ին թշնամույն երկու իրմէ շատ աւելի զօրաւոր նաւերէն չարաչար հարուածներ սկսաւ ընդունիլ: Իր նաւա- տին երէն կէսը մեռած կամ վիրաւոր՝ նաև ունէր ծածկը պսակե- ցան՝ որուն ամէն կողմն արիւն եւ սպառնալիք ծածկած էր: Եր- կու 48 լիտրոց գնդեր իր մեծ կայմը մէջտեղէն կորեցին վար ձգեցին՝ որն որ ինչպէս ժամանակը նաեւ երկրորդ կայմն ալ խորտակեց: Մարտի 1-ին քաջ նաւատիրները դեռ հաստատու- թեամբ դէմ կը դնէին, թէպէտ եւ իրենց նաւին ջրէն վեր գտնուած կողմ մազ դարձած էր: Թնդանօթի գունդը մը նաեւ աքաղաղին պահուած տեղւոյն տախտակները խորտակեց, որով անասունն իր բանտէն ազատելով՝ սկսաւ մուշկներուն մէջ սի- րալով պարտիլ: Նոյն ժամանակը Պերզլի հրամանատարը վերջ մ'ընդունեցաւ եւ իր խուցը տարուեցաւ: ասիկ բոլոր նաւա- տիք շատ վնասեցան եւ անմիջապէս նաև ունէր ծածկէն ետ քա- շուելով՝ իրենց ակնարկութեամբն իրարու կ'իմացնէին թէ դրօշը վար առնելու (անձնատուր ըլլալու) ժամանակն հասած է: Սակայն ծածկին վրայ առանձին մնացած աքաղաղն անե- կիւղ չուաններուն վրայ թռաւ եւ անկէ կոտորած մեծ կայմին ծայրն ելելով ու թեւերը թօթուելով պնդեց յոտակ ու զօ- րաւոր ձայնով մը խօսեցաւ որ պատերազմի սատակ դրողներին յաղթեց եւ իր ձայնը Մարտի 1-ին ամէն կողմանէ յայտնի լսուեցաւ:

Սէդ թռչնոյն աս արիական գործքին հարիւրաւոր Հար- րալէ ձայներ պատասխան տուին: Բոլոր նաւատիք իր անվէհե- րութենէն օրինակ առած՝ փութով նորէն իրենց տեղերը դարձան եւ կէս ժամ ետքը նախ Մարտի 1-ին եւ ետքը 1-ին Էֆէրէէօ գրօշ- ները վար առին ու անձնատուր եղան: Պերզլի նաւապետն աս աքաղաղին յիշատակին համար արծաթէ պատկերագիր (Բրազ) մը տպել տուաւ, եւ թռչունն իր կալուածները իրկեց, ուր աղէկ դարման ընդունելով՝ երկայն ժամանակ ապրեցաւ:

Մերսիկոյի սարը:

Մերսիկոյի ամենէն վտանգաւոր միջատը հսկայաձեւ սարդ (մամուկ) մըն է, որուն մարմինն ընկուզի մեծութիւն ունի եւ ոտուրներն 8-10 մասնաչափ երկայն են: Մերսիկոյից ասոր Բագախասարը (vinagrillo) կ'ըսեն, վտանգը բարկ քացախի նման հոտ մը կը բուրէ, որով նաեւ իր մօտաւորութիւնը կ'ի- մացուի: Աս սարդին մէկ խածուածքն անմիջապէս մահ կը պատճառէ:

ՏՆՏԵՍԵԳԱՆ

ՈՍԿԵԶՈՒ ՆԻԻԹԵՐԻ ՄԵՔՐԵԼ

Ութը տրամ պաղլեղ, նոյնչափ հատարակ աղ եւ 16 տրամ մաքուր բորակ 50 տրամ ջրով լուծելու եւ վրձնելով մ'ոսկե- ղօծած նիւթերուն վրայ քսելու է, որով անոնց աղբը բոլոր- վին կը մաքրուի:

ԹՈՒՆԵՆԵԿԱՆ ԸՌԵՂԾՈՒՄԸ

Ինչպէս կրնայ 45 թիւն պնպէս չորս մաս բաժնուիլ որ առաջին մասն 2ով գուժար ընելով, երկրորդ մասն 2 հանե- լով, երրորդն 2ով բաղմապատկելով ու չորրորդն 2ի վրայ բաժնելով՝ ելած չորս թուերն ալ իրարու հաւասար ըլլան:

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՄԵՐՏԻ ԵՒ ԱՊՐԻԼ:

Վերջին երկու ամիսներն Եւրոպայի քաղաքականութիւնն անհանգիստ վիճակի մը մէջ գրին: Գաղղիացւոց կայսեր կենաց դէմ եղած դաւաճանութենէն ետքը, նոյն իսկ Գաղղիայի մէջ

աս ոճրագործութեան գործակիցներուն ցուցուած համակրու- թիւնն Իտալիայի մէջ նոր գրգռութիւն մը պատճառեց: Միւս կողմանէ նոյն դաւաճանութիւնը նաեւ Անգլիայի եւ Գաղղիայի մէջ նոր գգտութեան մ'առիթ եղաւ: Որովհետեւ Գաղղիայի Լոնտոնի դահլէճէն պահանջած կարգադրութիւնները չնդու- նուեցան, եւ դաւաճութեան գործակիցներէն մէկը, Պետնար, որ Անգլիա կը գտնուէր, Լոնտոնի դատաւորներէն անմեղ դա- տուելով՝ արձակուեցաւ, որ Գաղղիական աղբին մեծ տհաճու- թիւն պատճառեց: Կառավարութեան հիմնական ըրած ծո- վային պատրաստութիւններն աս գգտութեան հետեւութիւն եւ Անգլիայի դէմ սպառնալիք մը կը համարուին, մանաւանդ Փարիզի քանի մը լրագրաց նոյն տեղութեան դէմ քանի մը սպառնական հատուածներ հրատարակէին ետքը: Նորքս սկը- սուած ցամաքային պատրաստութիւններն եւ 43.000 նոր զօրաց զէնքի կանչուելն աս կարծիքն աւելի եւս հաստատեցին ու շա- տերուն մէջ մօտաւոր երկպառակութեան մը վախ յա- ռաջ բերին: Սակայն քաղաքագիտաց մեծ մասը կը համարի որ աս պատրաստութիւնները աւելի Գաղղիայի ներքին խաղաղու- թեան ու հանգստեան համար են, որն որ նոր ընտրութիւննե- ին ետքն այնչափ աղէկ վիճակի մէջ չ'երեւար:

Փարիզի դեսպանատնով մօտ օրերս իր նստերը նորէն պիտ'որ սկսի եւ ի կախ մնացած խնդիրները պիտ'որ որ- չէ. արդէն տէրութեանց կողմանէ անոր մասնակից ըլլալու ան- ձինք դէպ ի նոյն մայրաքաղաքը ճամբայ ելած են:

Բելիսիէ սպարապետն զոր Կարօլէոն կայսրը Լոնտոնի ար- քուեհաց քով Գաղղիական դեսպան անուանեց, իր պաշտաման տեղը հասաւ եւ մեծ հանդիսիւ ընդունուեցաւ:

Հնդկաստանի ապստամբութիւնն իր վախճանին մօտեցած կ'երեւայ: Ապստամբներն իրենց զանազան տեղ կրած կոտո- րածներէն ետքը մեծ բազմութեամբ Լուզոնով ժողովուած էին: Սեր Գոլլին Գամբալէ անդիական զօրաց հրամանատարն իր զօրաց մեծ մասովն եւ 130 պաշարման թնդանօթներով նոյն քաղաքին վրայ քայլեց: Մարտի 10ին յարձակումն սկսաւ եւ 11ին 13 ու 14ին Ուգրամ զօրապետը քաղքին գլխաւոր տեղե- րուն ակրեց: ապստամբները 500 մարդ կորսնցուցին, եւ շատ ալ թնդանօթ, իսկ անդիացիք միայն 100 հոգի մեռած ու վիրաւոր ունեցան: Սակայն թշնամին զօրաւոր դիմադրութիւն չըրաւ: այլ քիչ մը ժամանակ զարնուէն ետքն ետ քաշուեցաւ ու քաղաքն անդիական զօրաց ձեռքը թողուց: Սեր Գամբալէ փախչողներուն ետեւէն 1000 ձիաւոր եւ երկու թնդանօթի մարտից խրկեց: Հիմայ Անգլիացւոց ընթացքը դէպ ի Աւո ուղղուած է, ուր, ինչպէս հաւանականաբար կը կարծուի, ա- պրտամբը իրենց գլխաւոր զօրութիւնը ժողոված են: Բայց որչափ որ իրենց ընթացքէն կը գուշակուի, չէն ուղեր մեծ պատերազմ մը տալ այլ փոքր կռիւներով թշնամին յոգնե- ցնելու եւ տկարացնելու կ'աշխատին: Արդէն օգին տաքու- թիւնն սկսած է անդիական բանակին մէջ զանազան հիւան- դութիւններ յառաջ բերել եւ իրենց ընթացքը շատ դժուա- րացնել:

Սեր Հուկ Ռոյ Մարտի 22ին Իհանսի քաղաքը պաշարեց եւ 23ին սկսաւ գնդակոծել: Ապրիլի 1ին 15.000 ապստամբ 18 թնդանօթով պաշարողաց վրայ յարձակեցան, ուղեւով քաղաքն ազատել, սակայն 1500 հոգի կորսնցնելով ետ քաշուելու ստի- պուեցան: Երկրորդ օրը քաղաքն իր ամրոցներովն առնուեցաւ: քայց բերդապահ զօրքը կարող եղաւ անվաս ետ քաշուիլ: Մարտի 30ին Անգլիացիք նաեւ Գոնդալի տիրեցին: Նոյն աժ- սոյն 27ին Ալիմուրի մէջ անդիական զօրաց բաժին մ'ապրու- տամբներէն բոլորովին ջարդուեցաւ:

Ճեմատանի պատերազմը դեռ նոյն վիճակի մէջ է: Անգլիացիք եւ Գաղղիացիք Գանդոնի ամրոցները հետզհետե կը կործանեն: Ինդիքը խաղաղութեամբ վերջացնելու համար աս երկու աւերութիւնը ճեմաց կայսեր պատգամաւորներ խրկե- ցին որոնց հետ միացան նաեւ Ռուսաց եւ Միւրամանալ տէ- րութեանց պատգամաւորները: Գանդոնի մէջ գերի բռնուած Եհէ կառավարը Կալիթա բերուեցաւ: